

NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE 19. YÜZYILIN İLK YARISINDA ERDEMLİ VE ÇEVRESİ YÖRÜKLERİNİN İDARİ VE DEMOGRAFİK DURUMU*

Sacit UĞUZ**

Geliş Tarihi: Mayıs, 2018

Kabul Tarihi: Haziran, 2018

Öz

Bir toplumu meydana getiren insanların sayısı, cinsiyeti, yaş, meslek, inanç, dil ve benzeri birçok özellikleri yapılan nüfus sayımları ile belirlenir. Sayımlar sonucunda ortaya konulan istatistikî veriler ise devletlerin güncel ve geleceğe dönük politikalarının belirlenmesinde hayati öneme sahiptir. Geçmişte yapılan nüfus sayımlarına ait veriler, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini belirlemeye çalışan araştırmacılar için önemli kaynaklar arasındadır. Bu nedenle Osmanlı dönemine ait nüfus sayımı verileri bu alana merak sarmış tarihçilerin başvurduğu kaynakların başında gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde modern manada ilk nüfus sayımı II. Mahmud döneminde 1831 yılında yapılmıştır. Ülkede askerliğe elverişli nüfusu belirlemeye yönelik olan ve bu nedenle sadece erkek nüfusun tespitinin yapıldığı bu sayımı, ilerleyen yıllarda daha kapsamlı ve detaylı sayımlar izlemiştir. Bu çalışmada ilk nüfus sayımlarına dayanılarak, 19. yüzyılın ilk yarısında, günümüz Erdemli İlçesinin kapsadığı bölgede yer alan yerleşim yerleri, Yörük aşiretleri, bölgenin idarî durumu ve demografik yapısı hakkında bazı tespitler yapılmıştır. İki vilayetin sınır hattı olarak kabul edilen Alata Deresinin batısı ve doğusunun, sosyal ve ekonomik açıdan farklı karakterler göstermesi nedeniyle ayrı ayrı ele alındığı bu çalışmada, özellikle yerleşim yerleri, Yörük aşiretlerinin isimleri, nüfusları ve dağılımları belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Aşiret, Erdemli, nüfus, sayım, Yörük.

ACCORDING TO THE CENSUS RECORDS DEMOGRAPHIC AND ADMINISTRATIVE STATUS OF YORUK TRIBES IN ERDEMLI AND ITS SURROUNDINGS IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract

Population, sex, age, occupation, belief, language and so many features of people are defined by censuses. The statistical data derived from censuses have vital importance in the process of making-policy. On the other hand, historical data are important sources for researchers those who are interested in social, economic and cultural features of the society. For this reason, the census data about the Ottoman period is one of the primary sources for historians studying in this field. The first modern census in the Ottoman State was conducted in 1831 during the reign of Mahmud II. In order to determine male population which were suitable for military service in the country, more comprehensive and detailed censuses were done in following years. In this

* Bu çalışma 19-21 Nisan 2018 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Erdemli Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi; Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sacituguz@gmail.com.

paper, settlements, Yoruk tribes, administrative statues and demographic structures of the district of Erdemli in 19th century are identified. It is approached that Alata river, accepted as a border of two cities, has different social and economic features in this study. Especially, names of the settlement, Yoruk tribes, their population and distributions are pointed out.

Keywords: Tribes, Erdemli, population, census, Yoruk.

1. Giriş

Osmanlı Devleti klasik dönemden itibaren ülkenin idarî, iktisadî ve askerî politikalarının sağlıklı bir şekilde belirlenmesi için arazi tahrirleri yaptırmıştır. Şüphesiz bunda devletin malî ve askerî potansiyelinin tespiti en önemli gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. 15. ve 16. yüzyıllarda tımar sisteminin uygulandığı bölgelerde vergi mükelleflerinin ve vergi potansiyelinin belirlenmesi ve toplanan vergilerin tasarrufu ile ilgili tespitlerin yapıldığı arazi tahrirleri, dönemin şartlarında ayrıntılı bir nüfus sayımı özelliği de göstermektedir. 30-40 yıl ara ile yapılan ve saltanat değişikliklerinde tekrarlanan bu tür tahrirler 17. yüzyıldan itibaren sadece yeni fethedilen yerler için yapılmaya başlanmıştır. Bu yüzyılda devletin en önemli asker kaynağını oluşturan ve vergilendirmenin temelini teşkil eden tımar sisteminin önemini kaybetmeye başlaması ve iltizam usulünün yaygınlaşmasıyla arazi tahriri geleneği de yavaş yavaş ortadan kalktı. Bu dönemde iltizama verilecek bölgelerin cizye ve avarız mükelleflerinin tespitini amaçlayan ve dönemin nüfusuna ilişkin önemli veriler ihtiva eden bir takım tahrirler yapıldı (Ergün, 2015: IX-XII).

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun gerek idarî gerekse kültürel açıdan en köklü değişimi yaşadığı dönemdir. Dünyada ve Osmanlı'da meydana gelen ekonomik ve askerî gelişmeler Osmanlı Devleti'ni yeni bir takım tedbirler almaya mecbur kılmış ve bunun bir neticesi olarak önceleri arazi tahriri olarak gerçekleştirilen çalışmalar bu yüzyılda yeni bir boyut kazanmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması bu hususta bir dönüm noktası olmuştur. Yeni ordunun kurulmasından sonra ülkenin vergi ve asker potansiyelini tespit etmeyi amaçlayan ilk sayım girişimi, 1826-1828 yılları arasında olmuş ancak Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle tamamlanamamıştır. Savaşın sona ermesi ve Edirne Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 1830 yılında yeni bir sayım başlatılmış ve 1831 yılında bütün Osmanlı topraklarında tamamlanmıştır. Sadece erkeklerin kaydedildiği bu sayımda memurların saydıkları kişileri bizzat görerek kaydettikleri anlaşılmaktadır. Sayımda öncelikle dinî durum gözetilmiş ve halk İslam ve reaya olarak tasnif edilmiştir. Müslüman nüfus genellikle "matluba muvafık" ya da "matluba gayr-ı muvafık" olarak tespit edilmiş ve askerliğe uygun olanlar matluba muvafık olarak kaydedilmiştir. 1831 sayımına göre Osmanlı Devleti'nin toplam erkek nüfusu 3.722.738 olarak belirlenmiştir. Kadınların da dâhil edilmesi için bu rakamın iki ile çarpılması sonucunda Osmanlı Devletinin toplam nüfusunun 7.5 milyona yakın olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ancak dönemin şartları, sayımı yapılacak olan coğrafyanın büyüklüğü, sayım için tanınan sürenin kısa oluşu gibi nedenler düşünüldüğünde bu sayımın ne kadar sağlıklı yapıldığı, çıkan sonucun ne kadar gerçeği yansıttığı konusu tartışma konusu olmuş ve nüfusun önemli bir bölümünün sayım dışı kalmış olma olasılığının yüksek olduğu belirtilmiştir (Karpat, 2010: 61-74).

1831'den sonra ülkede sayımlar nüfus yoklamaları şeklinde genel ve bölgesel olarak zaman zaman tekrarlanmıştır. Bu kapsamda bir sonraki nüfus sayımı askerî bir takım gerekçeler nedeniyle yapılmış ve 1844 yılında başlamıştır. Uzun yıllar tamamlanamayan bu sayıma bir takım şayialar nedeniyle halk tereddütte yaklaşmış ve nüfusu gizlemeye yoluna gittikleri için de sağlıklı bir sonuç elde edilememiştir. 1866-1873 yılları arasında ise Tuna Vilayetinde, kişilerin mesleklerinin ve mal varlıklarının da kaydedildiği ayrıntılı bir nüfus sayımı yapılmıştır. Bu tarihten sonra da nüfus sayımı çalışmaları devam etti ve bu doğrultuda nüfus işleri ile ilgilenmek üzere *Tahrir-i Nüfus Umum Müdürlüğü* kurulmuştur. 1881 yılında nüfus ile ilgili yapılan birtakım düzenlemenin yürürlüğe girmesiyle yeni bir sayım kararı alınmış ve bir yıl sonra sayıma başlanmıştır. Çok uzun süren ve tam olarak ne zaman bitirildiği belirlenememiş olan sayımın sonuçları ancak 1893 yılında padişaha arz edilebilmiştir. İlk defa bu sayımda kadınlar da sayılmış ve seyahat edecekler için nüfus tezkeresi zorunluluğu getirilmiştir. Son nüfus sayımı ise 1905-1906 yılında hem siyasi hem de teknik bir takım sebeplerle yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen bu son iki nüfus sayımı diğerlerine göre daha kapsamlı olup ülke nüfusu yaş, cinsiyet, doğum yeri, meslek, medeni durum, fiziksel özellikler ve cemaatlere göre tasnif edilmiştir (Güneş, 2014: 222, 223).

Bu çalışmada; Osmanlı Devletinde yapılan ilk nüfus sayımları kapsamında günümüzde Erdemli ilçesi ve çevresinde yer alan bölgede yaşayan Yörük aşiretlerinin idarî durumu ve demografik özellikleri incelenmiştir. Ancak bilindiği gibi Erdemli, 1954 yılında ilçe olmuş ve Silifke ve Mersin merkez ilçelerinin bir kısım toprakları buraya bağlanmıştır. Bu tarihten önce Erdemli adı, kaynaklarda Alata Deresinin denize döküldüğü yerin hemen batısında yer alan bir köyü ifade etmektedir. Çalışmanın başlığında ve içeriğinde geçen “*Erdemli ve çevresi*” ifadesiyle ise günümüz Erdemli ilçesinin kapsadığı bölgeler kastedilmiştir.

Osmanlı döneminde Erdemli'nin ortasından geçen Alata Çayı sınır olarak kabul edilmekteydi. Üstelik bu sınır sadece bir kaza sınırı değil aynı zamanda bir vilayet sınırı idi. Bu durum günümüz Erdemlisi ile ilgili Osmanlı dönemi tarih araştırmalarını zorlaştırmaktadır. Zira bu çalışmanın ana kaynakları olan nüfus defterleri incelenirken Alata Deresinin batısı için Konya Vilayetinin, doğusu için ise Adana Vilayetinin bütün nüfus kayıtlarını incelenme zorunluluğu doğmuştur. Ayrıca ilk nüfus sayımlarında sadece erkek nüfusun tespiti

yapıldığından, toplam nüfusu tespit edebilmek için, kadın nüfusunu da dâhil etmek adına, defterde verilen rakamların iki katını almak gerekmektedir.

2. İdari Durum

Erdemli ve çevresi coğrafi olarak tarihte Taşlık Kilikya ile Ovalık Kilikya'nın ikiye ayrıldığı sınır hattını oluşturmaktaydı. Öyle ki bu özellik nedeniyle günümüz Erdemli topraklarının batı kısmı 1483 yılında II. Bayezid döneminde tam olarak Osmanlı hâkimiyetine girerken (Çelik, 1994: 31), doğu kısmı ise ancak 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi ile kalıcı olarak Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır (Uğuz, 2011: 18). Bu tarihten sonra Alata Deresi'nin doğu yakası idarî olarak sırasıyla önce Şam Beylerbeyliği, daha sonra da Halep Vilayetine tabi Tarsus Sancağına bağlanmıştır. Bu dönemde Tarsus'a bağlı Kusun ve Ulaş kazaları bulunmaktaydı. Bunlar da bir yerleşimden ziyade bir bölgeyi ifade etmekteydi. Sancağın batı ucunu oluşturan Alata Deresinin doğu yakası da bu kazalar dâhilinde yer almaktaydı.

1571 yılında Kıbrıs'ın fethinden sonra Akdeniz sahilinde yer alan Alâiye, İç-il ve Sis Sancaklarıyla birlikte Tarsus da Kıbrıs'a bağlanmıştır. Bu dönemde Elvanlu¹ ve Gökçelü Boylarının meskûn oldukları Tarsus Sancağının batı bölgelerinde bu isimle anılan iki yeni kaza daha teşkil edilmiştir (Uğuz, 2011: 44-47). 1671 yılında bölgeye uğrayan Evliya Çelebi de Tarsus'un Adana'ya bağlı bir sancak olduğunu ve Tarsus merkez, Kusun, Ulaş, Gökçelü ve Elvanlu olmak üzere 5 kazadan ibaret olduğunu ifade etmektedir (Evliya Çelebi, 2005: 47). Bu idarî yapı uzun süre korunmuş ve önemli bir değişiklik olmadan 19. yüzyıla kadar gelinmiştir. 1832-1840 yılları arasında Çukurova bölgesi Mısırlı İbrahim Paşa'nın hâkimiyetinde kalmıştır. Bu arada Mersin, Tarsus'a bağlı bir köy iken 1852 yılında nahiye, 1864 yılında ise kaza hâline getirilerek Elvanlu, Gökçeli ve Kalınlı nahiyeleri Mersin'e bağlanmıştır. Sahip olduğu liman ve ticarî potansiyeli sayesinde sürekli büyüyen Mersin, 1889 yılında Liva'ya dönüştürülmüş, Tarsus da kaza olarak Mersin'e bağlanmıştır. Bu süreçte Erdemli'nin batı kısımlarını içerisinde alan Elvanlı Nahiyesi ise Mersin Livasının merkez kazasına bağlı olarak idarî taksimattaki yerini almış ve Cumhuriyet yıllarına da bu şekilde ulaşmıştır (Uğuz, 2011: 48-51).

Alata Deresi'nin batı kısmı ise Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra İç-il (İçel) Sancağı adıyla idarî teşkilatta yer almıştır. Doğuda Alata Deresi, batıda Alanya, kuzeyde Karaman ve Hadim güneyde ise Akdeniz ile çevrili olan İçel'in, 1500 tarihinde Karaman

¹ Bu kaza adını Varsak Beylerinden Elvan Bey'den almıştır. Elvan Bey, Kusun Bey'in kardeşidir ki Kusun Bey de Kusun Boyuna ve Tarsus'un bir diğer kazası olan Kusun Kazasına adını veren Türk beyidir. Karamanoğlu Şemseddin Bey, 1277 yılında Konya'yı erle geçirmesinden sonra ülkede bir takım idarî düzenlemelerde bulunmuş ve Tarsus bölgesinin bir kısmı Elvan Bey'e vermiştir. İşte bu dönemde Elvanlu Boyunun yerleştiği Tarsus Sancağının batı uçları günümüze kadar Elvanlı adıyla ulaşmıştır (Bilgili, 2001: 179).

Eyaletine bağlı bir sancak olduğu görülmektedir. Yine bu tarihte Ermenek Gülnar, Karataş ve Mut, Silifke Sancağının kazaları idi ki bunlardan Karataş Kazasının² konumunun bu günkü Alata Deresi'nin batısında yer alan toprakları kapsar bir mahiyette olduğu görülür (Çelik, 1994: 130-138). Kıbrıs'ın fethi ile 1571 yılında buraya bağlanan İçel Sancağı, bu tarihten sonra müteaddit defalar Kıbrıs'tan ayrılarak Adana Vilayetine bağlanmıştır. 17. yüzyılın başlarında yine Kıbrıs'a bağlı olan İçel Sancağının 13 kazasından ikisi Karataş ve Avgadı kazalarıdır. Zaman zaman bu iki kazanın birleştirildiği de görülmektedir (Uçar, 2009: 56). 1753 tarihli avarız defterlerinde de Karataş ve Avgadı kazaları tek bir kaza olarak yer almıştır. 18. yüzyıl idarî yapılanmasında ise İçel Sancağının 1717-1730 yılları arasında Adana'ya, 1777-1787 yılları arasında da Anadolu Eyaletine bağlı olduğu görülmektedir. Ancak bu dönemde Karataş ya da Avgadı kazaları idarî teşkilattan kaldırılmış olup bu bölgelerin doğrudan Silifke merkez kazasına dâhil edildiği anlaşılmaktadır. 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde İçel Sancağı tekrar Konya Vilayetine bağlanmıştır. 1806 tarihli bir vesikada ise Karataş'ın tekrar İçel Sancağının kazaları arasında yer aldığı görülmektedir (Uçar, 2009: 71-72). 1831 ve 1840/1841 yıllarında yapılan sayımlara ait nüfus defterlerinde İçel, Konya Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak gösterilmektedir (BOA. NFS.d. 3645; 3646; 3648; 3649; 3650; 3651; 3657; 3662; 3679; 3680; 3681; 3682; 3688; 3690). Fırka-i Islahiye'nin çalışmaları ve Derviş Paşa'nın Çukurova'da yaptığı yeni düzenlemeler sonucunda İçel, 1867 yılında Konya Eyaletinden alınarak tekrar Adana'ya bağlanmıştır. 1872 Adana Vilayet Salnamesine göre İçel Sancağının, Silifke, Anamur, Gülnar, Mut ve Ermenek olmak üzere 5 kazası bulunmaktaydı. Silifke Kazasının ise Merkez, Cebel, Keşli ve Bolacalı olmak üzere 4 nahiyesi vardı (AVS, 1289: 99-113). Bu nahiyelerden Keşli ve Bolacalı, isimlerini bölgede yaşayan Yörük aşiretlerinden almaktaydı. Cebel ise birçok Yörük aşiret ve oymağının günümüzde Erdemli ile Silifke arasında, Toroslar üzerinde yaşadığı alanları kapsayan bir nahiye konumundaydı. Bu nahiyelerin belli bir merkezi olmayıp daha çok Yörük topluluklarını ve bu toplulukların yaşadığı bölgeleri ifade ettiği söylenebilir.

3. 19. Yüzyılın İlk Yarısında Erdemli Çevresi Yörükleri ve Nüfusları

Günümüzde Erdemli ve çevresinde meskûn olan Yörüklerin kökenleri Malazgirt Savaşına kadar dayanmaktadır. Malazgirt Savaşından sonra Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Oğuzların Üçok ve Bozok kollarına bağlı Türkmen boylarının yerleşim alanları arasında Tarsus

² 1845 tarihli bir rapora göre; Karataş Kazası, deniz kenarında bir iskele mahalli ise de tüccar ve esnafı bulunmamaktaydı. Ahalisinin bir kısmını buğday ve arpa yetiştiren çiftçiler, bir kısmını küçükbaş hayvancılık ve arıcılıkla uğraşanlar bir kısmını da palamut vs. gibi dağlardan topladıklarını satarak geçimini sağlayanlar oluşturmaktaydı. En önemli akarsuyu Lemas Çayı olup burada 30 haneli bir köy bulunmakta ve halkı da çiftçilikle uğraşmaktaydı (BOA. AMKT. 30/76).

ve Silifke arasındaki dağlık bölge (Bulgar Dağları) ve Taşeli çevresi yer almaktaydı. Özellikle Moğol istilası sebebiyle 13. yüzyılda artan göçler, ilerleyen dönemde tüm Çukurova'ya yayılmış ve bölgenin Türkleşmesi adına önemli bir adım atılmıştır. Bu göçler neticesinde bölgeye yerleşen Türkmenlere kaynaklarda Varsak Türkmenleri adı verilmektedir. Varsak Türkmenleri arasında Oğuzların hem Üçok hem de Bozok kollarına mensup boylar bulunmaktaydı. 14. yüzyılda Memlukler Çukurova bölgesini Ermenilerden aldıkları zaman, özellikle Silifke'ye kadar olan kır bölgelerine yeni Türkmen toplulukları yerleştirdiler. Bu dönemde Üçokların Yüreğir, Kınık, Bayındır, Salur, Peçenek ve İğdir boyları ile Bozokların Dodurga, Kargın ve Beğdilli gibi boyları Orta Torosların dağlık ve ovalık kesimlerine iskân edildiler. İlerleyen süreçte Osmanlı-Karaman ve Osmanlı-Memluklu mücadelelerinde genellikle Osmanlı'nın karşısında yer alan Varsak Türkmenleri 1516 yılında nihaî olarak Osmanlı hâkimiyetine alındı (Bilgili, 2001: 308-315). Günümüzde bölgede yaşayan Yörük/Türkmen nüfusunun kökeni kaynaklarda Varsak Türkmenleri olarak adlandırılan Oğuzların Üçok ve Bozok kollarına mensup boylara dayanmaktadır.

Ali Sinan Bilgili, 16. yüzyılın ilk yarısında kayda alınan tapu tahrirlerine dayanarak bölgenin önemli boylarından biri olan Elvanlu Boyuna mensup olan cemaatleri şu şekilde sıralamıştır: Aşıklar, Bor İni, Derzî Mahmudlu, Erbeği Seyyid Gencelüsi, Gökçe Oğlanları, Hamid Oğlanları, İleminlü, Kala Beğlü, Kılıçlı Gencelü, Kıllu, Küreci, Ordu-yı Hızırşah bin Elvan, Ordu-yı Elvanlu, Ödemiş/Sakız Viran, Ömerlü, Sarı Beğlü, Sarı Musalu, Sarı Karamanlu, Yatu Dede, Yayılar (Bilgili, 2001: 308-351). Genellikle göçebe olarak yaşayan bu cemaatlerin nüfus artışı nedeniyle artan otlak taleplerine bağlı olarak zaman zaman bölünerek yeni oba ve cemaatler oluşturdukları bilinmektedir. Genellikle göçebe yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan bu cemaatlerin, başka bölgelere göç etmeleri, bölünerek yeni isimlerle yeni cemaatlere ayrılmaları ya da yıllar içerisindeki sosyo-kültürel değişiklikler nedeniyle farklı isimlerle anılmaya başlamaları gibi nedenlere bağlı olarak ilerleyen dönemlerde bölgedeki yerleşim yeri isimlerinin büyük oranda değiştiği görülmektedir.

19. yüzyıla gelindiğinde nüfus defterlerine göre, Elvanlu Boyunun adını verdiği Elvanlı Kazası dâhilinde yer alan köylerin ve köy harici tespiti yapılanların nüfusları şu şekildedir (BOA. NFS.d. 3695):

Tablo 1: Tarsus Sancağına tabi Elvanlı Nahiyesi sayım sonuçları (1832)

Kaza-i Elvanlu'da Vaki-i Ehl-i İslam		
Sıra Nu.	Köyün adı	Nüfusu (Erkek)
1	Elvanlı Merkez	63
2	Sıraç Karyesi	26
3	Kuzucu Karyesi	41

4	Dalakderesi Karyesi	125
5	Tömük Karyesi	34
6	Sorkun Karyesi	24
7	Arpaç Karyesi	28
8	Çevlik Karyesi	30
9	Karahıdırlı Karyesi	52
10	Okut (Ohut) Karyesi	17
11	Alata Karyesi beyan-ı İslam	41
12	Köypınarı Karyesi	90
13	Diğinker Karyesi	33
14	Mezitli Karyesi	103
15	Değni Karyesi	81
16	Kaza-i mezkûr tâbii aşiret-i Bahşişlerde kâin	90
17	Kaza-i mezkûr tâbii ağa-i mumaileyh etbâı	29
18	Kaza-i mezkûr tâbii Araplardan	32
19	Kaza-i mezkûr tâbii beylerden	56
Toplam		995

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere bu günkü Erdemli'nin doğu yakasını kapsayan Elvanlı Kazası dâhilinde sadece bir aşiret kaydedilmiştir. “Kaza-i mezkûr tabii aşiret-i Bahşişlerde kâin” denilmek suretiyle Bahşişler aşiretinden bahsedilmektedir. Yine “Kaza-i mezkûr tabii ağa-i mumaileyh etbâı” şeklinde kaydedilen bir grup vardır ki bu ifadeden o dönemde Elvanlı dâhilinde bulunan bir ağanın yanında çalışanların kastedildiği düşünülmektedir. Ayrıca “Kaza-i mezkûr tabii Araplardan” ifadesinin Elvanlı dâhilinde yaşayan ve tarım arazilerinde işçi olarak çalışan Arap kökenli nüfus için kullanıldığı anlaşılmaktadır. “Kaza-i mezkûr tabii beylerden” olarak tarif edilen beylerden kimlerin kastedildiği ise malum değildir. Defterde yer alan köylerden Kuzucu, Dalakderesi, Diğinker (Diniker), Mezitli ve Değni (Değnek) Köyleri günümüzde Mersin'e, diğerleri Erdemli'ye bağlıdır.

Erdemli'nin batı bölgeleri ile ilgili nüfus verilerinin bulunduğu 1831 tarihli iki ve 1840/41 tarihli bir defter üzerinden Yörük aşiretleri ve nüfusları ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu defterlerden 1831 tarihli olan defterler birbirinin aynısıdır. Sayım defterinin daha sonra temize çekilmesi nedeniyle iki nüsha olarak günümüze ulaştığı düşünülmektedir. Bu defterlerden daha ayrıntılı bilgiler veren ve 3649 numara ile Osmanlı arşivinde kayıtlı olan defter esas alınmış ve 1831 sayımı ile ilgili değerlendirmeler buna göre yapılmıştır (BOA. NFS.d. 3649).

Mezkûr defterden, Alata Deresinin batı yakasında Elvanlı tarafından farklı olarak Yörük aşiretlerinin sosyal yapıya daha çok etki ettiği anlaşılmaktadır. Zira bu bölge Elvanlı tarafına göre daha dağlık ve tarıma daha az elverişlidir. Bu nedenle halkın çoğunluğu göçebe ya da yarı göçebe bir hayat sürmektedir. Köyler bulunmakla birlikte bunların çoğunun yaylak-kışlak hayata göre şekillenmiş olan yerleşim birimleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle olsa gerek bu bölgede nüfus sayımları köy köy yapılmamış, Yörük cemaatlerine bağlı aşiretlerin isimleri

altında ayrı ayrı nüfusları belirlenmiştir. Defterde İçel Sancağına bağlı Sinanlı, Zeyne, Mut, Sarıkavak, Karataş, Cebel, ve Silifke kazalarında bulunan Yörük aşiretlerinin sayım bilgileri yer almaktadır. Bu çalışmanın konusu Erdemli ve çevresi olduğu için defterde yer alan ve günümüz Erdemli topraklarının bir kısmını da kapsayan Karataş, Cebel ve Silifke kazalarında yaşayan Yörük aşiretleri ele alınmıştır.

Buna göre 1831 yılında; “*Karataş Kazasında Yörükân taifesinden Koyunculu Cemaati*” şeklinde kayıtlara geçen Yörük aşiretinin nüfusu 363 zükûr (erkek) olarak belirlenmiştir. Bu cemaat günümüzde de Erdemli’nin en büyük Yörük topluluğu olarak Koyuncu Mahallesine adını vermiştir.

Defterde yer alan diğer bir Yörük aşireti de Cebel Kazasında yer alan, yani günümüzde Erdemli’nin batı yakasının dağlık bölgelerini kapsayan yerlerde bulunan Eyemli ya da başka bir kayıтта Eyemli olarak geçen cemaat olup bunların da 45 erkek nüfusu bulunmaktaydı.

Yine Cebel Kazasında yer alan başka bir aşiret ise Keşli Aşiretidir. Karakeşli³ olarak da kayıtlarda mevcut olan bu aşiret, bölgenin en kalabalık nüfuslu Yörük aşireti olup 1.333 erkek nüfusu bulunmaktaydı.

Defterde, “*Silifke civarında cebel toprağında*” diye tanımlanan ve Silifke’nin kuzey doğu yönünde dağlık kısımda meskûn oldukları anlaşılan Tırtar, Karahacılı ve Karaböcülü Cemaatleri yer almaktadır. Bunlardan kış aylarında Lamos ve Ayaş bölgelerinde yaz aylarında ise Torosların yüksek kesimlerinde bulunan Hacıpınarı ve Aksuvat yaylaklarında oturan (BOA. AMKT. 30/76) Tırtar Cemaatinin 333, yine civar havalide meskûn olan Karahacılı Cemaatinin 128 ve Karaböcülü Cemaatinin ise 69 erkek nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir.

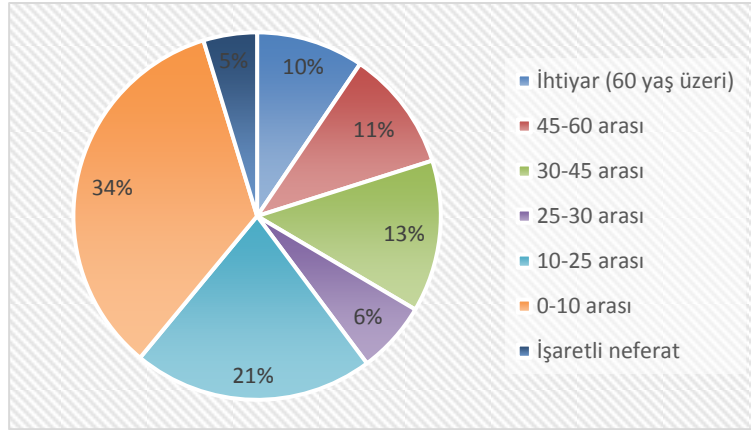
Bunlardan başka Silifke Kazasında Çetirevli ve Bolacalı Cemaatleri de yer almaktadır. Çetirevli Cemaatinin 325, Bolacalı Cemaatinin ise 1.056 erkek nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Günümüzde bu cemaat mensuplarının bir kısmının Erdemli ve çevresinde varlıklarını devam ettirmeleri nedeniyle burada zikredilmeleri uygun görülmüştür.

Bu sayımda yukarıda bahsedilen 8 cemaatte toplam 3.642 erkek nüfusun yaşadığı tespit edilmiştir. Bu nüfus, defterde belirli yaş aralıklarına da tasnif edilmiştir. Buna göre; ihtiyar olarak kaydedilen 60 yaş üzeri erkeklerin sayısı 345, ihtiyarca olarak kaydedilen 45-60 yaş arası erkeklerin sayısı 388, 30-45 yaş arası 487, 25-30 yaş arası 230, 10-25 yaş arası 772 ve 1

³Karakeşli, Karakeçili isminin bölgedeki söylenişidir. Bu aşiret Osmanlı Devletini kuran Kayı Boyuna mensup en büyük Türkmen aşiretlerinden biri olup Anadolu’nun muhtelif yerlerine, özellikle de Orta ve Güney Doğu Anadolu’ya yayılmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Üçler Bulduk, “İdarî ve Sosyal Açıdan Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri”, *A. U. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30, 1998, (Ayrıbasım).

günlükten 10 yaşına kadar olan erkeklerin sayısı ise 1.249 kişi olarak tespit edilmiştir. Bunlardan başka bir de yaşı belirtilmeden *işaretli neferat* olarak kaydedilen 172 erkek nüfus daha vardır. Bu sayım daha çok askerî amaçlı yapıldığından “*mim*” harfiyle işaretlenen kişilerin, askere alınması uygun olanlar olduğu anlaşılmaktadır (Güneş, 2014: 226). Bu kişilerin yaşları çoğunlukla 20 olmakla birlikte 15 ile 25 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Grafik 1: Yaş aralıklarını gösterir grafik⁴

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere 0-10 yaş arası %34'lük oranla nüfusun en kalabalık kısmını oluşturmakta, 10-25 yaş arası da %21'lik oranla ondan sonra gelmektedir. Yani nüfusun %55'ini 25 yaşına kadar olanlar oluşturmaktadır. Buna bir de işaretli neferat olarak kaydedilen ve yaşları 15 ile 25 arasında değişen %5'lik grup eklendiğinde bu oran %60'a çıkmaktadır ki bu çok büyük bir orandır. Bu veriler dikkate alındığında bölgedeki Yörük aşiretlerinin oldukça genç bir nüfusa sahip olduğu söylenebilir.

Bölge ile ilgili bir diğer defter ise 1840/1841 (h. 1256) tarihlidir. Defterde “*Bu defa Tanzimat-ı Hayriye ahvalince müceddiden ba-irade-i seniyye-i şahane tahrirlerine mübaşeret olunan sancaklardan İçel (de) kâin Yörükân-ı Karakeşli Cemaatinin bil-cümle sağır ve kebir ahali-i İslam'ının defteridir*” ifadesi ile önce Karakeşli Aşireti, daha sonra da “*İçel Sancağında kâin Bolacalı Aşiretinin bil-cümle sağır ve kebir ehl-i İslam'ının defteridir*” başlığı altında da yine bölgenin en büyük Yörük aşiretlerinden biri olan Bolacalı Cemaati, bu cemaatlere bağlı aşiretler ve nüfus bilgileri verilmiştir (BOA. NFS.d. 3682). Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla bu defter, Tanzimat reformları kapsamında yeni düzene geçiş aşamasında gerekli durum tespitlerinin yapılması ve istatistikî verilerin ortaya çıkarılması amacıyla tutulmuştur. Zaten bu tarihte ülke genelinde bir nüfus sayımı olmayıp bir sonraki genel sayıma 1844 yılında başlanmıştır. Bu kayıtlardan aşiretlerin nüfus bilgilerinin yanında o dönemde hangi aşiretin hangi cemaate mensup olduğu ile ilgili verilere de ulaşılabilmektedir.

⁴ Buradaki yaş aralıkları sayım memuru tarafından belirlenmiş olup defterden olduğu gibi alınmıştır.

1831 sayımında tutulan defterden farklı olarak bu defterde kayıtlar, İçel Sancağının kazaları gözetilerek tutulmamış, nüfus aşiretlere göre tasnif edilmiştir. Bu nedenle Yörük cemaatlerinin tasnifi önceki sayıma göre daha ayrıntılı biçimde yapılmıştır. Defterde Erdemli ve Silifke arasında ve civarında mevcut cemaatlerin, dönemin iki büyük Yörük aşireti olan Karakeşli ve Bolacalı Aşiretlerine bağlı olduğu görülmektedir⁵.

Tablo 2: İçel Sancağında Yörükân taifesinden Karakeşli Aşiretine tâbi cemaatler. (1840/1841)

Sıra Nu.	Cemaat Adı	Hane Sayısı	Nüfusu (Erkek)
1	Cemaat-i Karakeşli	49	111
2	Bölge-i Koyuncu tâbi-i cemaat-i mezbur	19	73
3	Bölge-i cemaat-i Boynuinceli tâbi-i Keşli	159	423
4	Bölge-i Türkmenli tâbi-i Keşli	112	70
5	Bölge-i Karadedeli tabi-i cemaat-i Keşli	-	277
6	Bölge-i Teymurci tâbi-i aşiret-i Keşli	96	243
7	Bölge-i İmamlı tâbi-i aşiret-i Keşli	76	205
8	Karye-i Kabasakal tâbi-i mezbur	49	111
9	Bölge-i cemaat-i Karaböcülü	35	84
10	Bölge-i cemaat-i Tırtar	138	363
11	Cemaat-i Eyremli an-Yörükân der-bölge-i cebel	18	57
12	Cemaat-i Karahacılı der-bölge-i cebel	32	115
13	Cemaat-i Bahşiş tâbi-i kaza-i mezbur	82	219
14	Karye-i Beyobası tâbi-i kaza-i mezbur	-	79
Toplam			2.430

Defterde bulunan verilere göre hazırlanan yukarıdaki tabloda Karakeşli aşiretinin toplam erkek nüfusunun 2.430 kişi olduğu görülmektedir. Cemaatlerin içinde en kalabalık nüfusa sahip olanı Boynuinceli olup 159 hânedeki 423 erkek nüfus bulunmaktadır. Ardından ise 138 hânedeki 363 erkek nüfus ile Tırtar Cemaati gelmektedir. Hâne nüfuslarının da verildiği defterde sadece Karadedeli ve Beyobası'nın hâne sayıları ile ilgili kayıt yoktur. Bu iki cemaatin nüfusları dışarıda tutulursa diğer cemaatlerin toplam nüfusuna oranla hane başına düşen erkek nüfusun ortalama 2.8 olduğu, yani bir Yörük çekirdek ailesinin kadın erkek ortalama 5-6 kişiden ibaret olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: İçel Sancağında Yörükân taifesinden Bolacalı Aşiretine tâbi cemaatler. (1840/1841)

Sıra Nu.	Cemaat Adı	Hane Sayısı	Nüfusu (Erkek)
1	Cemaat-i aşiret-i Bolacalı	156	419
2	Bölge-i Koyuncu an-aşiret-i Bolacalı	133	377
3	Bölge-i İmamuşağı tâbi-i aşiret-i mezbur	120	334
4	Bölge-i İmambeyiüşağı tâbi-i aşiret-i mezbur	61	205
5	Bölge-i Tursunlu tâbi-i aşiret-i mezbur	35	105
6	Cemaat-i Çetirevli	71	212
Toplam		576	1.652

⁵ Bölgenin en büyük iki Yörük topluluğunu oluşturan bu iki aşiretin zaman zaman bir nahiyeye şeklinde yönetildiği de olmuştur (Efe, 2016: 725)

Yukarıda verilen tabloda ise Bolacalı Aşiretine bağlı olan cemaatler yer almaktadır. Her ne kadar bu sayımda Silifke Kazasına kaydedilmiş olsalar da Bolacalı Aşiretine tâbi cemaatler, yaz aylarında Torosların Karaman'a yakın yüksek yerlerinde, kış aylarında da Silifke'ye daha yakın olan yerlerde ikamet etmekteydiler. Genellikle koyun besleyerek ve deveçilikle uğraşarak geçimlerini temin eden Bolacalı cemaatlerinin bir kısmı da yaylak mahallerde buğday ve arpa yetiştirmekte, palamut toplamakta ve odunculuk yapmaktaydı (BOA. AMKT. 30/76).

1840/1841 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçlarının kaza, liva ve vilayet bazında toplu olarak işlendiği icmal defterinde ise İçel Sancağında bulunan ve Alata Deresinin batısında yer alan bölgenin genel nüfus bilgileri yer almaktadır (BOA. NFS.d. 3690). Buna göre; Karataş Kazasında 27 köy bulunmaktaydı. Bu köylerde 882 hanede toplam 2.484 erkek nüfus tespit edilmiştir. Kaza-i Bölge-i Cebel denilen bu günkü Erdemli ile Silifke arasındaki dağlık bölgede ise 12 köyde 306 hane mevcut olup bu hanelerde 1.028 erkek nüfus bulunmaktaydı. Bu hanelerin 74'ü ve nüfusun da 226'sı aşiret olarak kaydedilmiştir. Bu iki kazadan ayrı olarak sayılan Bolacalı, Keşli, Boynuinceli ve Tırtar Yörük aşiretlerinde ise 1.210 hanede 3.402 erkek nüfus tespit edilmiştir. Bu verilerden bölgede yaşayan Yörüklerin nüfus ve hane olarak köylerde yaşayan insanlardan daha kalabalık oldukları anlaşılmaktadır.

Yine aynı defterde bölge halkının ekonomik faaliyetleri ile ilgili kayıtlar da yer almaktadır. Buna göre; Karataş Kazasında yaşayan 2.484 erkek nüfusun 2.054'ü çiftçi, 13'ü esnaf, 1'i de değirmenci olarak kaydedilmiştir. Geriye kalan 416 kişinin mesleği belirtilmemiştir. Cebel Bölgesi Kazasında ise aşiret harici olan 802 erkek nüfusun 397'si çiftçi, 2'si esnaf ve 3'ü de değirmenci olarak kaydedilmiştir. Burada da 400 kişinin mesleği belirtilmemiştir. Yörük aşiretlerinin mensuplarının meslekleri ise zaten hayvancılık olduğundan ayrıca belirtilmemiş, sadece nüfus bilgileri ile yetinilmiştir.

Ayrıca özellikle Cebel Kazasında bir miktar gayrimüslim nüfusun olduğu görülmektedir. Bu kaza dâhilinde 74 hanede 226 gayrimüslim erkek nüfus tespit edilmiştir. Bunlardan hiç biri çiftçi olarak kaydedilmemiş, sadece 16'sı esnaf olarak belirtilmiş, diğerlerinin meslekleri ise belirtilmemiştir.

4. Sonuç

Günümüzde Erdemli, Mersin'in olduğu kadar Akdeniz Bölgesinin hatta Türkiye'nin önemli kültür ve turizm merkezlerinden biridir. Her ne kadar yeni bir ilçe olsa da tarihi aslında çok eskilere dayanır ve Romalılardan, Helensitik Dönemden, Bizanslılardan, Selçukludan ve Osmanlıdan izler taşır. Bu coğrafyaya ilk Türkmen kabileleri, Türklerin Anadolu'ya akın akın göç etmeye başladıkları 1071 Malazgirt Savaşından sonra ulaşmıştır. Oğuzların Üçok ve Bozok

kollarına bağlı Türkmen obaları, zamanla tüm Ovalık ve Taşlık Kilikya'yı doldurmuştur. 15. yüzyıla kadar bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması tamamlanmıştır. Bu gün Erdemli'de, Silifke'de, Mersin'de Tarsus'ta ve tüm Toroslar silsilesinde yaşayan Yörükler, işte o dönemlerde gelen Türkmen boylarının torunları olarak bu topraklarda varlıklarını devam ettirmektedirler.

Nüfus defterlerinden elde edilen veriler ışığında 19. yüzyılın ilk yarısında Alata Deresinin doğusu ve batısı ayrı ayrı vilayetlere tabi olarak idare ediliyordu. Doğuda kalan kısım, Tarsus Sancağına tabi olup, coğrafi durumunun daha elverişli olmasından olsa gerek genellikle köylerde yerleşik olarak varlığını sürdürmekteydi ve tarım en önemli geçim kaynaklarını oluşturmaktaydı. Batıda yer alan ve idarî taksimatta İçel Sancağına tabi olan kısım ise dağlık bir bölge olmasından dolayı hayvancılığa daha uygundu ve burada nüfus defterlerinde *Yörük* olarak adlandırılan Yörük aşiretleri önemli bir yer tutmaktaydı. Günümüzde çoğunluğu Erdemli topraklarında kalan bölgeyi içerisine alan Karataş ve Cebel Kazalarında 37 adet köy bulunmasına rağmen bu bölgenin nüfus defterleri köy köy değil aşiret ve cemaatlere göre tutulmuştur. Bu durumu, aşiretlerin ileri gelenleri muhatap alınarak, vergilerin daha kolay toplanması veya Yörük aşiretlerinin yerleşik hayata geçirilme çalışmaları kapsamında durum tespitinin yapılması gibi nedenlerle açıklamak mümkündür. Ayrıca bölge insanının çoğunlukla yarı göçebe bir hayat yaşamaları nedeniyle daima aynı yerde meskûn olmamaları veya bir aşirete ya da cemaate mensubiyetin köy aidiyetinden önce gelmesi gibi nedenlerin de bu durumda etkili olabileceği unutulmamalıdır.

Yapılan sayımlarda Alata Deresinin doğu tarafında Bahşişler aşireti adıyla sadece bir aşiret kaydedilmiştir. Bu aşiretin günümüzde Arpaçbahşiş mahallesine ismini vermiş olması muhtemeldir. Batı tarafta ise iki büyük aşiret olduğu görülmektedir. Bunlar Karakeşli ve Bolacalı Aşiretleridir. Karakeşli Aşireti içerisinde Boynuinceli, Koyuncu, Tırtar gibi önemli Yörük cemaatlerini bulundurmaktadır. Günümüzde, Türkmenli, Karadedeli, İmamlı, Kabasakal gibi Karakeşli Aşiretine mensup bazı cemaatler Silifke Kazası sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölgenin diğer büyük aşireti olan Bolacalı ise daha çok Silifke dolaylarında meskûn olup bu aşirete mensup cemaatlere tabi topluluklardan bir kısmı daha doğuda, Koyuncu Cemaatinin yaşadığı bölgelerde ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

Gerek Karakeşli gerekse Bolacalı Aşiretine bağlı olan bu cemaatlerin isimleri günümüzde de mahalle, köy, bölge ya da topluluk ismi olarak yaşatılmaya devam etmektedir. Sosyal hayattaki yeri giderek azalsa da en önemli kültürel miraslarımızdan olan Yörük-Türkmen kültürünün devam ettirilmesi, aşiretlerden miras kalan bu isimlerin yaşatılarak en azından

gelecek nesillere taşınması kültürümüzün devamlılığı açısından önemli bir sorumluluk olarak görülmelidir.

Kaynaklar

- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). NFS.d. 3645; 3646; 3648; 3649; 3650; 3651; 3657; 3662; 3679; 3680; 3681; 3682; 3688; 3690.
- BOA. AMKT. 30/76
- Adana Vilayet Salnamesi (AVS), 1289.
- BİLGİLİ, A.S. (2001). *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BULDUK, Ü. (1998). “İdarî ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri”, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30, Ayırbasım.
- ÇELİK, Ş. (1994). *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- EFE, A. (2016). “Osmanlı Devleti’nin Aşiretlere Yönelik Vergi Politikaları Bulaçlı Aşireti Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43), s. 715-727.
- ERGÜN, A.-TERZİ, M.A.- KAYCIOĞLU, M. (2015). *Osmanlı Nüfus Defterlerinde Adana (1831)*. İstanbul: Aktınkoza Yayınları.
- Evliya Çelebi, (2005). *Seyahatname*, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÜNEŞ, M. (2014). “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”. *Gazi Akademik Bakış*, 8 (15), 221-240.
- KARAL, E. Z., (1940). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara.
- KARPAT, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- UÇAR, A. (2009). *Temettuat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Silifke*. İstanbul: İstisider Yayınları.
- UĞUZ, S. (2011). *I. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Tarsus (1876-1926)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.